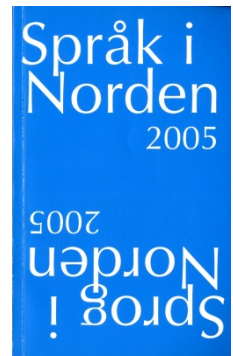

Sprog i Norden

Titel: Presset mot språka i Norden
Forfatter: Helge Sandøy
Kilde: Sprog i Norden, 2005, s. 177-196
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Forfatterne og Netværket for sprognavnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Presset mot språka i Norden

Helge Sandøy

1. Det nordiske laboratoriet

Hausten 2000 begynte arbeidet med prosjektet Moderne importord i språka i Norden (MIN), eit nordisk samarbeidsprosjekt som skal jamføre den språklige påverknaden i dei sju språksamfunna Island, Færøyane, Noreg, Danmark, Sverige, Svensk-Finland og Finsk-Finland. I tillegg til å beskrive dei språklige endringane og forskjellane legg prosjektet stor vekt på å studere holdningane som folk har til utalandsk språkkontakt og språkpåverknad.

Prosjektet legg altså stor vekt på å jamføre, og vi ser på Norden som eit ideelt forskingslaboratorium der dei sju samfunna har så store likskapar på mange samfunnsmessige punkt at faktorane som verkar ulikt inn på 'språkklimaet', kan avgrensas. Med tanke på denne jamføringa er det lagt stor vekt på å utvikle forskingsmetodar som vi kan gjennomføre på same måten i alle dei sju samfunna.

Ei innleiande orientering om prosjektet står i *Språk i Norden 2002* (Sandøy 2002, jf. òg Sandøy 2000). Nedafor skal vi gå igjennom ein del foreløpige resultat. Dei endelige resultata blir trykt i rapportar i serien Moderne importord i språka i Norden.

2. Ulike bakgrunnar

Nemninga 'språkklima' har vore brukt ein del etter at Jørn Lund (1986) introduserte det i eit hypotesedannande foredrag. Det er her tale om eit kulturelt klima der poenget er å sjå på korleis språket blir utnytta som ei form for kulturytring, gjerne som ein

parallellell til andre velkjente yringsformer som litteratur, målar-kunst osv. Dermed er vi i siste instans òg interesserte i korleis språkpolitikken og dei allmenne språkholdningane kan tolkas som del av den samla samfunnsmessige utviklinga.

Norden er nokså homogent på mange punkt i dag, men språka våre har ulike historier. Dei har trulig hatt ulike funksjonar som kulturobjekt i dei sju samfunna vi studerer.

Den samfunnsfunksjonen som ein lettast ser at språket har, er knytt til markeringa av nasjonal fridom og oppbygginga av nasjonalt sjølvstendige institusjonar. Der har landa våre ulike 'kronologiar', og språksamfunn og nasjonalstat er ikkje heilt samanfallande. I vår samheng skil Finland seg ut ved at det omfattar to språksamfunn, det finske og det finlandssvenske. Det siste har felles språk med Sverige, og normsentrumet ligg i det meste utafør det finlandssvenske språksamfunnet. Færøyaner skil seg ut ved at samfunnet har eige språk, men det har ikkje nasjonal suverenitet; nettopp dét er eit svært aktuelt politisk spørsmål i det færøyske samfunnet. Det er nærliggande å tolke det som skjer i færøysk språkpolitikk, i lys av dette.

Tidspunktet som samfunna har fått sjølvstende på, skiftar mye. Danmark og Sverige kan føre sin samhengande suverenitetstradisjon tilbake til mellomalderen. Noreg, Finland og Island fekk status som suverene statar på 1900-talet. Dét gjør at Danmark og Sverige har fått utvikla ein annan situasjon og tradisjon for eit standardspråk. Ein kan tenke seg at staten og språket dermed er mindre problematisert der i dag.

Suverenitetstidspunktet heng ofte saman med ein økonomisk vekst i samfunnet, og dermed saman med ein periode for samfunnsmodernisering. Men moderniseringar kan også skje uavhengig av dette statsrettslige spørsmålet. Opplevinga av materielle gjenreisingar eller store samfunnsomleggingar kan generelt prege kulturen, og forholdet til både nasjonal og utalandsk kultur er viktig i slike tilfelle. Tida for økonomisk modernisering skiftar noe frå land til land. Tida etter andre verdskrigen kan i fleire av samfunna tolkas i lyset av gjenreising, og i dei seinaste tiåra har den offentlige diskusjonen

vore prega av omgrepet 'globalisering', som impliserer at samfunna blir modernisert først og fremst ved å ta inn felles internasjonale impulsar. At dét løyser ut språkpolitiske debattar, er naturleg når ein har som perspektiv at språket tener som kulturelt symbol.

Mot slike bakgrunnar kan ein prøve å forstå språkpolitikken i kvart språksamfunn. Boka "*Det främmande*" i *nordisk språkpolitik* (Sandøy & Östman 2004) inneheld detaljbeskrivingar av korleis det i kvart språksamfunn er fokusert på anten å integrere eller å "reinse bort" den utalandske språkpåverknaden, dvs. korleis språket og kulturen blir brukt til å markere anten nasjonal styrke og nasjonalt særpreg eller openheit for det 'internasjonalt' nye. Måtane å dyrke språket på i desse samanhengane skiftar gjennom historia. Artiklane i denne boka beskriv og drøftar arbeidet med både heimlege avløyssarord og heimlege skrivemåtar gjennom 1800- og 1900-talet.

3. Omfanget

Språkdiskusjonar i heile etterkrigstida har vore opptatt av dei nye engelske orda som strømmer inn i språka våre. Det er først og fremst etter andre verdskrigen påverknaden har vore stor frå den anglo-amerikanske kulturen, og mange har vore bekymra for kva konsekvensar dette vil få for enkeltspråka våre.

Det har alt vore gjennomført fleire kvantitative granskingar av den utalandske påverknaden på dei skandinaviske språka, slik at ein har kunna talfeste denne delen av språkendinga. Men slik talfesting er svært problematisk, for det er så mange måtar å rekne på. Ønskjer ein å jamføre påverknaden i fleire språk, må ein vere svært nøyen med at tala refererer til same målemetodane for alle språka. I prosjektet MIN har vi lagt stor vekt nettopp på det. I eine delprosjektet har vi undersøkt avisspråket i 1975 og i 2000 for å kunne få ei presis jamføring. Her skal vi sjå på noen foreløpige resultat; den endelige rapporten kjem i 2005 (Selback 2005).

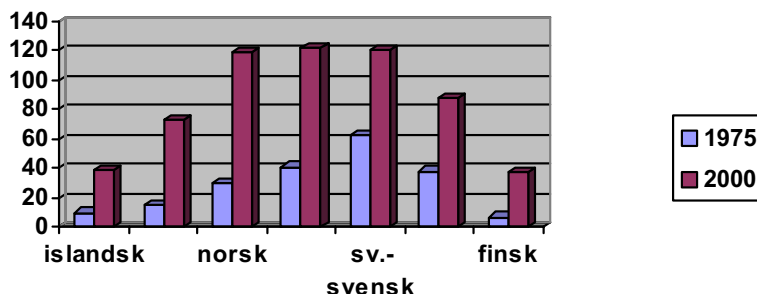
Språkpåverknaden kan kvantifiseras ut frå ordbøker, både vanlige ordbøker og frekvensordbøker. Ein annan og vanlig målemetode er å rekne talet på importord i løpande tekst. Det slåande med begge metodane er at dei tre skandinaviske språka oppfører seg svært likt. Sandøy & Östman (2004:10) viser ei jamføring mellom ei norsk og ei dansk ordbok, der det går fram at ordimporten må vere svært parallell. Delprosjektet i MIN om omfanget av importord viser at sirka 1,2 prosent av orda i løpande tekst i skandinaviske aviser er importord, jf. tabell 1.

I islandske og finske aviser er omfanget av importord i løpande tekst på under 0,4 prosent, dvs. under ein tredel av det skandinaviske 'importnivået'. Denne forskjellen kan vi nok forstå ut frå den politiske historia, som vi antyda i pkt. 2.

Interessant er det at finlandssvensk viser knapt 0,9 prosent importord i avistekstar, altså tydelig mindre enn sverigesvensk. Ei nærliggande tolking av denne forskjellen er at finlandssvenskane, som opplever sitt eige språksamfunn som pressa av majoritetssamfunnet, har eit sterkare behov for å markere sitt eige språk og dermed ei sterkare bevisstheit om eit skilje mellom det heimlige og det ikkje-heimlige ordforrådet. Den tolkinga får delvis støtte i ei anna delgransking, jf. pkt. 5 nedafør.

At færøysk har så mye som 0,7 prosent, kan overraske med bakgrunn i den sterke oppslutninga som fins i dag om ein nasjonal språkpolitikk. Men her må ein hugse at dette skriftspråket er svært ungt, og det har ikkje same lange tradisjonen og same kapasiteten til å drive med aktiv språkkrøkt på alle fagområde. Det gjør at færøysk skriftspråk ikkje kan jamførast heilt med islandsk skriftspråk, der ein heilt annan tradisjon er godt innarbeidd. Det er grunn til å rekne med at den daglige importen av ord til færøysk går både direkte frå engelsk og indirekte via dansk, som færøyingane har svært tett kontakt med, slik at same orda som etablerer seg i dansk, også etablerer seg i færøysk. Det siste reknar vi med å kunne finne ut meir om i eit av delprosjekta våre. I alle fall fins det eksempel på at Island har sin eigen direkte-import, slik at islandsk får inn andre ord

enn dei skandinaviske språka og færøysk. f.eks. *blók* og *gæi* (= 'bloke' og 'guy').

	islandsk	færøysk	norsk	dansk	sv.-svensk	fi.-svensk finsk	finsk
1975	10	15	30	41	63	38	7
2000	39	73	119	122	120	88	37

Diagram 1 og tabell 1: Omfanget av importord i avistekstar frå 1975 og 2000. Tala viser importord per 10 000 ord i løpande tekst.

Det relative forholdet mellom dei sju samfunna i mengda av importord var nesten det same i 1975. Den mest påtakelige forskjellen er nok at det da var svensk som hadde høgaste prosentdelen, nemlig 0,6 – mot 0,4 i dansk og 0,3 i norsk. Vi må studere detaljane nærare for å kunne forstå denne skilnaden, og det arbeidet er ikkje avslutta ennå. Den relative forskjellen mellom dei tre sentralskandinaviske språka i 1975 verkar urimelig stor, særlig når dei ligg så likt i 2000. Men ein kan trulig lage meir presise hypotesar og tolkingar når ein deler tala opp etter sjanger, emne og avistypar. Dessutan må ein ha i mente når ein tolkar desse tala, at avisspråket i 1975 framleis trulig hadde eit sterkare formalitetspreg enn i 2000. Intimiseringa av avisstoffet og avisspråket er nok blitt sterkare,

slik at avisspråket i 1975 stod lenger frå talemålet enn det gjør i dag. 'Filteret' mot slangprega språk var altså sterkare i 1975. Dette siste momentet kan få støtte i andre framstillingar, jf. Josephson (2004:32f). Har dette poenget noe for seg, bør ein også vurdere om dei svenske avisene i 1975 låg framom dei andre skandinaviske i denne stilutviklinga. – Men det får vere ein del av vidare granskingar.

Om vi jamfører tala frå 1975 og 2000, er auken i import størst i finsk, frå 0,07 til 0,4 prosent, og minst i sverigesvensk, frå 0,6 til 1,2 prosent. Ettersom dette trass i alt er småe tal, skal vi ikkje legge for mye i dei. Men ein hovudtendens er trulig at det skjer ei viss utjamning mellom språka i opptaket av importord.

Færøysk har også ein kraftig auke, frå 0,2 til 0,7 prosent. Her bør ein igjen ta omsyn til at stofftypene kanskje var annleis i 1975 enn i 2000 ettersom hovudavisa på Færøyane i 1975, *Dimmalætting*, framleis var redigert på dansk, og dei reine færøyske avisene bar trulig meir preg av å vere lokale/nasjonale 'supplementsaviser'.

Siste spørsmålet vi kan dra fram her, er om auken frå 1975 til 2000 kan seias å vere 'dramatisk stor'. Her må vi problematisere reknemåten. For å gjøre prosjektet overkommelig har vi måtta operasjonalisere ymse omgrep, dvs. lagt inn definisjonar som gir oss eit praktisk grep i teljearbeidet. Vi har talt 'moderne importord', som vi har definert som ord tatt inn i språket etter 1945. (Det gjør f.eks. at ordet *match* ikkje er rekna som importord i dei skandinaviske språka!) Det vil da seie at ein i 1975 hadde hatt bare 30 år å importere på, og da hadde f.eks. dansk nådd opp i 0,4 prosent med slike nye ord. Mengdetalet på 1,2 prosent for danske avistekstar i 2000 må vi så sjå på den bakgrunnen at samfunnet på det tidspunktet hadde importert ord i 55 år. Vi kan òg seie det slik at den gjennomsnittlige ordimporten i danske avistekstar i 1975 var på 0,0133 prosent per år, mens han i 2000 var kommen opp i 0,0218.

Men her må vi vakte oss mot for raske slutningar, for desse tala inneheld ein type akkumulering ved at ein i 2000 også

reknar med ord som var meir enn 30 år gamle! Ideelt sett skulle vi for 2000 bare ha rekna på ord som var tatt inn etter 1970, men det ville ha komplisert arbeidet vårt for mye om vi skulle hatt to definisjonar av 'moderne importord'. Vi kan bøte litt på det med eit resonnement: Rettnok er det lett å forstå at det blir for enkelt å bare trekke prosenttalet for 1975 frå prosenttalet for 2000, men det er freistande å gjøre det 'prøveeksperimentet'. Da kjem vi til at 'importen siste generasjonen' (= 30 år) i 1975 var 0,4, og 'importen siste generasjonen' (= 25 år) i 2000 var på 0,8.

Etter alle desse utrekningane kjem vi altså fram til at vi trulig kan anslå ei fordobling i importtempoet frå 1975 til 2000 i danske aviser (og altså ikkje ei tredobling!). For norsk blir det større auke, for svensk mindre. Det er såleis ikkje tvil om at ordimporten aukar og aukar i den tida vi prøver å ha oversikt over i prosjektet MIN. Den slutninga kan neppe rokkas sjølv om ein drar inn poenget ovafor om at avisspråket har endra stilpreg i forhold til talemålet gjennom denne perioden, dvs. at avisspråket ikkje representerer godt nok 'heile språket'.

Om vi i vår tid nærmar oss ei faregrense i ordimport, er eit heilt anna spørsmål. Det er mest eit politisk spørsmål. Men ei drøfting av det spørsmålet må ta det faglige omsynet at det er 'naturlig' for språk å importere ord. Importord kan fort bli opplevd som heimlige ord. Det er ein av grunnane til at vi har fokusert på 'moderne' i denne granskinga.

4. Importord blir ofte integrert i språket

'Heimliggjøringa' av importorda skjer ofte ved at dei blir integrert eller tilpassa heimespråket i uttale og form. Det har vi prøvd å måle i prosjektet MIN ved å registrere korleis nordbuane uttalar og bøyer importord frå engelsk. Dei foreløpige resultatata viser at danskane i stor grad brukar engelsk uttale på nyare importord slik at dei uttaler f.eks. *knowhow*, *walkman*, *jogging* med dei engelske lydane [-haʊ, w-, dʒ-], dvs. lydar som ikkje fins i dansken. Men *toaster* blir ikkje uttalt med

engelsk [əu], derimot med den danske [åw]-diftongen, slik at det skjer også ei viss lydlig tilpassing.

Gjennomgåande blir importerte verb bøygd på heimlig måte i alle språka, dvs. at verbet *downloade* på dansk får same bøyinga som *kaste*. Relativt nye importerte substantiv får i fleirtal i dansk oftast tillagt den engelske endinga *-s* (f.eks. *airbags*), men det heiter oftast *managere*. Og ord med meir spesiell uttale får ofte inga fleirtalsending, f.eks. *flere brunch*. I bestemt form fleirtal kan ein finne både blandingsendinga *-sene* og dei heilt danske formene *-erne/-ene*: *airbagsene*, *airbrusherne*. Her er altså litt vakling, og vi kan legge merke til at informantane ofte strevar med å få importorda inn i bøyingane slik at dei stadig prøver seg på omskrivingar når dei skal gi svar. Adjektiva får oftare dansk bøying enn substantiva får det, og trulig er den danske adjektivbøyinga meir vanlig i talemålet enn i skriftmålet. Likevel er endingslause adjektivformer nokså vanlige: *cool krydstogt* og *cool klange*. (Andersen & Rathje 2005)

At alder har innverknad, er neppe ei overrasking. Men i den danske granskinga er resultatet motsett av det ein skulle vente, for dei yngste er dei som tilpassar lydane mest i importorda. Dette er eit interessant resultat som vi må analysere nærare. Kanskje kan det også vere litt overraskande at kvinner ser ut til å vere dei som sterkast tilpassar orda til heimlig uttale og bøying. Dette er ein svak tendens, som sosiolingvistikken bør studere vidare i framtida. (Andersen & Rathje 2005)

I dette delprosjektet finn vi ein god del forskjellar mellom språksamfunna. I det finlandssvenske materialet er det også aldersforskjell, men der er ein liten tendens til at dei yngre tilpassar dei eldre importorda meir enn dei eldre gjør, mens dei brukar meir engelsknær uttale i nyare ord. Men totalt sett er tilpassinga til heimespråket mye tydeligare i finlandssvensk enn i dansk. Her blir f.eks. *w*-uttalt som *v*- i *walkman*, og *bacon* blir uttalt med vokalen [ɔ] i siste stavinga, dvs. etter skriftbildet. Derimot er det klårt slik at yngre finlandssvenskar oftare enn eldre brukar *-s* i fleirtal, dvs. *airbags* og *thrillers*. Dette s-

fleirtalet ser ut til å ha etablert seg i det svenske bøyingsystemet, og slik blir denne endinga nå opplevd som normal. (I norsk, færøysk og islandsk er det langt frå slik.) Adjektiva blir betre tilpassa det heimlege mønsteret i svensk enn i dansk, og her er det da *-a* i fleirtal: *coola pojkar*. (Dahlman 2004)

Vi kan ikkje legge fram detaljresultat frå delgranskinga om tilpassing i skriftmålet ennå. Men det er heilt klårt at forskjellane er store mellom språka. Dansk har svært lite tilpassing av moderne importord, mens det i islandsk er normalt å bokstavere og å bøye etter islandsk mønster. Dei andre språka står i mellomposisjonar. (Analysane her vil bli presentert i Omdal 2005.)

Fleire av delprosjekta har måtta utvikle nye metodiske grep for å kunne arbeide med systematiske jamføringar, for det er ikkje gjennomført tilsvarande undersøkingar før. Vi har f.eks. prøvd å jamføre effekten av arbeidet med å lage avløyсарord/ersättningsord for importorda. Her får ein store problem både med å plukke ut samanliknelige kategoriar og ord og med å finne fram til stort nok og samanliknelig materiale. Eit sentralt problem er f.eks. om orda i eit ordpar er heilt synonyme; står f.eks. *comeback* og *gjenkomst* for det same? Ein seier gjerne at total synonymi er umulig, men medarbeidarane i prosjektet har måtta finne praktiske løysingar for i det heile å kunne gjennomføre ei samanlikning mellom språka.

I studien av avløyсарord har ein etablert ei felles liste med ordpar der ein har eit importord og eit avløyсарord, og dessutan har ein tatt for seg fire utvalte emneområde, nemlig IT, mat, ballsport og ungdomsmusikk, der ein reknar med sterk påverknad, for å sjå om spontan eller systematisk ordlaging på heimlig grunn vinn fram.

Dei ulike emneområda viser ulike tendensar. På området ungdomsmusikk er lite gjort av aktiv språkrøkt for å lage avløyсарord, og her dominerer også importorda temmelig suverent, slike som *fanclub*, *hiphop* og *disc jockey*. Derimot har det vore gjennomført systematisk arbeid i datakomitéar for å

skape heimlege ord for datatermar, og dei viser seg i stor grad å slå igjennom. *Home page* er knapt brukt i f.eks. svensk, *hemmasida* står i praksis aleine. Godt etablert er også *bifogad fil*, *nätet* og *skrivare*. Derimot har *bildläsare* for *skanner* ikkje slått til i svensk. (Mickwitz 2005) Kva som avgjør kor vellykka eit avløyсарord er, har ein også prøvd å avklare. I skandinavisk ser det ut til å vere gjennomgåande at beskrivande ord slår best igjennom, og er dei omsettingar av eller viser likskapar med eit tilsvarande engelsk ord, er det inga ulempe.

I mange tilfelle lever importordet og avløyсарordet jamsides, og da har dei ein tendens til å ha litt ulikt innhald, i alle fall litt ulik stilverdi. Det siste er for så vidt ingen spesiell eigenskap ved slike ord, for språket ser heilt generelt ut til å unngå totale synonymiar (i alle fall om ein reknar med stilverdien) – også når det gjeld meir tradisjonelle ord.

Finlandssvensk har ein tendens til å bruke fleire heimlege ord enn sverigesvensk. Ovafor har vi antyda at det kan komme av at dette mindretalsspråksamfunnet har sterkare behov for markering enn fleirtalsspråksamfunnet i Sverige. Dét er ei tolking som er rimelig ut frå generell sociolingvistisk innsikt, men vi bør her ta med at det fins også ein annan tolkingsmåte: Der finlandssvensk helst brukar heimlege ord, som f.eks. *majsflingor* og *fransk potatis* (for *corn flakes* og *pommes frites*), har også finsk tilsvarande omsettingsord (*maissihiutaleet*, *ranskalaiset*). Kjennskapen til ordet i andrespråket finsk er altså trulig ein medverkande faktor. (Mickwitz 2004)

Når finsk har relativt fåe moderne importord, kan det komme av at språket er strukturelt så avvikande frå det ordeksporterande språket engelsk. Engelske ord som ikkje føyer seg inn i strukturen – anten det gjeld lydar eller bøyingar – taper lettare overfor heimlege ord. (Hakala 2005)

5. Meininger om ordimporten

Det er store forskjellar mellom dei nordiske språksamfunna når det gjeld meiningane om språkpåverknaden. Dei resultata vi

fekk frå ein Gallup i 2002, reflekterer det. Gallupa blei gjennomført av meiningsmålingsfirma på velkjent måte over telefon.

I eine generelle spørsmålet som blei stilt i telefonutspørjinga, ville vi vite om folk var einige i at det var brukt for mange engelske ord i språket deira. Her er nordmennene og islendingane mest einige i ein slik påstand med 62 og 61 prosent tilslutning. Minst einige er danskane, med 41 prosent. Neste generelle spørsmålet gjaldt om respondentane var einige i at det burde lagas nye nasjonale ord for importorda frå engelsk. Slik språkrøkt slutta 67 prosent av færøyingane opp om, og 63 prosent av islendingane; deretter kom nordmenn og finlandssvenskar. Direkte ueinige var fleirtalet av danskane, nemlig 57 prosent.

Tendensane i desse to spørsmåla er tydelige, men det er ikkje noe heilt fast samsvar mellom korleis folk svarar på dei to spørsmåla slik at folk er anten einige eller ueinige i begge to. At det manglar fast samsvar, kan nok tolkas slik at språkrøkta pregar kulturdebatten på ulik måte i desse landa. Når færøyingane ikkje er så einige i at det er for mange engelske ord (dei einige utgjorde bare 45 prosent), mens dei derimot var ivrigast i Norden etter å lage avløyssarord, kan det skuldast at største språkreinsingsarbeidet har vore retta mot dei danske importorda. Retninga i den tradisjonelle språkkonflikten går altså mot dansk, ikkje engelsk. På tilsvarande måte ser vi at finlandssvenskane også gir større tilslutning til avløyssarordarbeidet (52 prosent) enn til engelsk-skepsisen (46 prosent), kanskje fordi retninga i den opplevde konflikten hos dei er meir retta mot finsk.

Mens desse generelle spørsmåla kan avspegle den kulturelle fokuseringa i samfunna og altså 'dei politisk korrekte holdningane', prøvde vi i andre spørsmål å komme nærare den personlige praksisen. Respondentane skulle der opplyse kva konkrete ord dei føretrekte å bruke i tre ordpar med eitt importord og eitt nasjonalt avløyssarord. Her må vi vere forsiktige når vi skal utleie noe generelt frå dei tre litt tilfeldige

ordpara vi brukte. Av dei tre para gav orda 'e-mail'/'e-post' (eller *tölvupóstur*, *teldupostur* og *sähköposti* i islandsk, færøysk og finsk) tydeligaste utslaga: Her gir dei finstalande størst tilslutning til det nasjonale ordet: Heile 71 prosent føretrekte det nasjonale avleiingsordet *sähköposti*. Deretter kjem færøyingar og nordmenn. Størst oppslutning om det engelske ordet finn vi i Danmark, der 81 prosent helst brukte *e-mail*. Jamfør tabell 2.

	e-post	begge	(e-)mail
Finland	71	10	19
Færøyane	58	14	28
Noreg	50	17	33
Island	46	12	42
Svensk-Finland	44	23	33
Sverige	35	14	51
Danmark	10	9	81

Tabell 2: Prosentfordeling av svara på spørsmålet: "Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'mail' og 'e-post'?"

Eit av spørsmåla gjaldt holdninga til at ein del bedrifter i heimlandet har tatt i bruk engelsk som arbeidsspråk. I reaksjonane på det er islendingane (77 prosent) og færøyingane (60 prosent) mest negative, og skandinavane og finnane minst negative. Blant dei siste skil danskane seg ut med at 30 prosent er negative og heile 51 prosent positive til at engelsk blir brukt som arbeidsspråk i Danmark, jamfør tabell 3. Her er det overraskande at nordmennene ikkje er meir negative ettersom dei viser så sterk engelsk-skepsis når det gjeld orda. Ei interessant oppfølging til dette spørsmålet ville vere å sjå etter eit ev. samsvar med den faktiske bruken av engelsk som arbeidsspråk i desse samfunna, for svaret frå respondentane kan vere påverka av kor hypotetisk eller nær denne arbeids-situasjonen verkar.

	Positiv	Negativ	Veit ikkje
Danmark	51	30	19
Norge	39	38	23
Finland	35	41	24
Sverige	28	47	25
Svensk-Finland	25	56	19
Færøyane	25	60	15
Island	11	77	12

Tabell 3: Prosentfordeling av svara på spørsmålet "I en del norske bedrifter er engelsk blitt arbeidsspråket. Hva er din holdning til dette, er du positiv eller negativ?"

Vi hadde altså spørsmål som skulle avspegle holdningar til bruk av konkrete engelske ord og til bruk av engelsk språk generelt. Dei kan vi utnytte i eit eksperiment med ein skala for "engelskpositivitet", der vi finn eit gjennomsnitt for alle spørsmåla. Dei aktuelle spørsmåla var:

- 4a) *Påstand*: Det brukes altfor mange engelske ord i norsk i dag. Er du: Helt enig, nokså enig, verken enig eller uenig, nokså uenig, helt uenig
- 4b) *Påstand*: Det bør lages nye norske ord som erstatter de engelske ordene vi får inn i språket. Er du: Helt enig (osv.)
- 5a) Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'mail' og 'e-post'?
- 5b) Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'bodyguard' og 'livvakt'?
- 5c) Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'design' og 'formgeving'?

- 6) Hvor enig eller uenig er du i følgende påstand: Det hadde vært best om alle i verden hadde engelsk som morsmål?
- 7) I en del norske bedrifter er engelsk blitt arbeidsspråket. Hva er din holdning til dette, er du positiv eller negativ?

Eksperimentet ser vi i tabell 4 på neste side, og dei aktuelle spørsmåla sorterer vi i 'generell engelskpositivitet til ord', 'engelsk-positivitet til konkrete ord' og 'generell positivitet til bruk av engelsk'. Vi brukar dermed prosenttala for 'ueinig' i spørsmåla 4a og 4b, for engelsk variant i spørsmåla under 5, for 'einig' i 6 og 'positiv' i spørsmål 7.

	dansk	svensk	finsk	fi.- svensk	norsk	færøysk	islandsk
<i>Generell engelskpositivitet til ord:</i>							
4a. Ueinig – at for mange eng. ord	44	32	34	38	23	42	32
4b. Ueinig – lage avløysarord	57	39	41	33	35	18	23
Snitt generelt om ord	51	36	38	36	29	30	29
<i>Engelskpositivitet til konkrete ord:</i>							
5a. mail	81	51	19	33	33	28	42
5b. bodyguard	43	7	7	5	6	11	3
5c. design	79	59	27	48	59	62	3
Snitt konkrete ord	68	39	18	29	33	34	16
<i>Generell positivitet til bruk av engelsk:</i>							
6. Einig – engelsk som morsmål	22	29	11	17	19	13	19
7. Positiv til engelsk arbeidsspråk	51	28	35	25	39	25	11
Snitt status	37	29	23	21	29	19	15
Gjennomsnitt alle spørsmåla	54	35	25	28	31	28	19
Brukt engelsk ofte siste veka	28	29	27	22	25	19	50

Tabell 4: 'Engelskpositivitet' fordelt på språksamfunn

Gjennomsnitta viser her at 'sentralskandinavane' er heilt tydelig dei mest engelskvennlige i Norden, og blant dei skil danskane seg ut. Det siste kan få ein til å undre seg over korfor talet på importord i avisene ikkje var tilsvarande høgare for dansk enn for dei andre språka, jf. ovafor under punkt 3. Her står det att ein del arbeid med detaljansar for å kunne få betre innsikt i dette. Det er for lett vint å slutte ut frå dette at meiningane om språket ikkje har konsekvensar for språkpraksisen, for islandsk og finsk kan tolkas som støtte til at det er ein slik samanheng mellom meiningar og språket i bruk. Men det er opplagt at vi her arbeider med vanskelige omgrep og innfløkte samanhengar, så vi skal vere varsame med å dra konklusjonar. Talet på importord er sjølv sagt resultatet av ein lengre historisk prosess, mens meiningsmålinga viser 'stemninga' nett nå, og dermed treng det ikkje vere heilt samsvar mellom dei to områda vi studerer.

Svært interessant er det å sjå desse resultatata for engelskpositivitet i forhold til bruken av engelsk. I tabellen har vi sett inn prosenttalet på respondentar som fortel at dei har brukt engelsk *ofte* siste veka. (Spørsmålet hadde forma: "Hvor mange ganger tror du at du har snakket, lest eller skrevet engelsk i løpet av den siste uken?") Under 'ofte' har vi rekna dei som opplyser om meir enn 4 gonger siste veka.) Det slåande med desse tala er at dei minst engelskpositive, nemlig islendingane, ligg langt over alle andre nordbuar i bruken av engelsk, for her kjem 50 prosent under kategorien 'ofte'. Dei mest engelskpositive, altså danskane, føyer seg normalt inn på det 'sentralskandinaviske' nivået på 25–29 prosent. Dermed kan det heller ikkje vere noen direkte samanheng mellom bruken av engelsk språk på eine sida og bruken av engelske ord eller positive holdningar til engelsk på den andre sida. Igjen har vi eit resultat som krev nærare gransking av detaljane før vi kan legge fram presise tolkingar. Vi vonar at prosjektet kan hjelpe oss i å få betre innsikt nettopp i kompleksiteten i holdningar og kulturell åtferd.

Materialet viser det vi kjenner frå mange nordiske sosiolingvistiske granskingar, nemlig at det er få kjønns-

forskjellar. Aldersforskjellen i språkholdningane er tydelig, og den går i den retninga at eldre er minst engelskpositive, først og fremst gjeld det gruppa over 60 år. Eit brott på dette mønsteret viser færøyingane, eit resultat som igjen kan understreke poenget ovafor med at språkkonfliktretninga der har vore retta mot dansk.

Resultata frå denne delgranskinga vil bli publisert i ein rapport våren 2005 (Kristiansen & Vikør 2005), og der vil fleire variablar enn dei som her er nemnt, bli analysert i detalj for kvart språksamfunn; det gjeld f.eks. inntekt, utdanning, samfunnsideal og regionale forskjellar innom kvart av språksamfunna.

6. Djupgranskingar

Når ein blir oppringt frå eit gallupfirma for å svare kort på uventa spørsmål, gir ein kanskje svar som ein ville ha presisert og modifisert om ein fekk høve til å drøfte problema. For å komme nærare ei forståing av korleis folk tenker om slike abstrakte spørsmål som språkpåverknad, og for å ha betre grunnlag for å tolke resultata frå gallupen, har medarbeidarane i eine delprosjektet gjennomført lengre intervju med 24–48 utvalte personar i kvart språksamfunn. I intervjuja blir informantane stilt overfor både same spørsmåla som i gallupen og ein del andre spørsmål. Her blir det lagt vekt på å diskutere med informantane, få dei til å gjennomføre resonnement, og til dels å presse dei på meiningane.

Resultata frå dei sju djupgranskingane er enno ikkje klare. Men det har alt komme fram at det her også fins ein del nasjonale forskjellar i f.eks. argumentasjonen. Færøyingane støttar f.eks. godt opp om det etablerte språkrøktarbeidet i morsmålet, men dei argumenterer ofte for at det er ein fordel med internasjonale fagtermar. Islendingane derimot er svært opptatt av at dei faglige innsiktene skal vere lett tilgjengelige for allmenta, og derfor bør fagterminologien halde seg til islandske avlørsarord.

Informantane er utvalt slik at vi får dekt fire livsstilar ved at vi har henta dei frå bedrifter som driv med moderne tenesteyting eller med tradisjonell vareproduksjon, og vi har gruppert informantane etter om dei arbeider i 'høgare' eller 'lågare' sjikt i bedrifta. Denne analysemodellen med livsstilar har vi henta frå kultursosiologien, og det kan sjå ut til at han gir tydeligast utslag i resultatata frå det danske språksamfunnet, og at han høver mindre godt for dei mindre språksamfunna i Norden. Når vi får meir endelige resultat, kan nok prosjektet også tilføre kultursosiologien nyttige data om forskjellar mellom landa våre. Avhandlingar frå desse djupgranskingane blir publisert i 2005 og 2006.

7. Oppsummering

I dei resultatata vi kan legge fram i denne 'midtvegsrapporten', er hovudtendensen at dei sentralskandinaviske språka er mest opne for engelskpåverknad, og dei integrerer heller ikkje importorda så systematisk som dei andre språka i Norden. Mest engelskvennlige er danskane, både i holdningar og i praksis. Men i den grad vi kan studere forskjellane i ordimport historisk – dvs. i talet på moderne importord i bruk i tekst – ser dei ut til å minke mellom språka våre.

Denne store granskinga kjem til å gi oss ikkje bare mange data, men også data frå mange område som går på språkstruktur og holdningar. Den jamføringa vi med tida kan lage, vil gi oss ei meir presis forståing av kva faktorar som verkar inn på opptaket og integreringa av importord i språka våre. Der dei ulike delgranskingane gir oss same resultatet, kan vi sjølvsagt kjenne oss tryggare på tolkinga. Men i dei tilfella der dei ulike delprosjekta ikkje peikar i same retninga, har vi eit godt grunnlag å arbeide vidare på når vi skal prøve å lage nye hypotesar om språkpåverknaden. Vi har sett fleire tilfelle av tilsynelatande sprikande resultat ovafor, og dei minner oss om at vi bør vere varsame med å bruke for enkle modellar når vi skal forstå eit kulturobjekt som språket. Mennesket som

reflekterande og sosialt vesen utnyttar språket på så raffinerte måtar at vi framleis har mye arbeid att før vi kan seie vi har eit sikkert grep når vi skal beskrive språkkulturen.

Summary

The Nordic countries are socially very similar, but the 'sociolinguistic climate' differs considerably. The joint project *Moderne importord i språka i Norden* (MIN, 'Modern loanwords in the Nordic languages') focuses on linguistic influences after World War II and on people's attitudes towards this influence. The project started in 2000 and the researchers are carrying out parallel studies in the seven language communities of Icelandic, Faroese, Norwegian, Danish, Swedish in Sweden, Swedish in Finland and Finnish. The studies comprise both actual usage, linguistic adaptation of loanwords, neologisms, an opinion survey, in-depth interviews and a matched guise test. In this way the project collaborators will be able to base their conclusions on several types of data.

So far, some of the analyses indicate that the three central Scandinavian languages are on the same level with respect to frequency of modern loanwords in texts; about 1.1 percent of all words in an average text in newspapers were borrowed after World War II. In Finnish and Icelandic the percentage is 0.4. However, the speed of borrowing such words seems to be at least twice as high in 2000 as in 1975.

With respect to attitudes, there are great differences between the countries. Icelanders are most negative towards linguistic influence, whereas the Danes seem generally to have a positive attitude both to English words and to using English as their working language. Nevertheless, Icelanders do in fact use English much more often than members of the other Nordic communities. More detailed reports from the various studies will be published during 2005 and 2006.

Litteratur

- Andersen, Margrethe Heideman & Marianne Rathje. 2005. Siger danskerne et fancy eller et fancyt bælte? Fonologisk og morfologisk tilpasning af importord i dansk talesprog. [Blir trykt i rapport frå Moderne importord i 2005, redaktør Pia Jarvad.]
- Dahlman, Malin. 2004. Att välja mellan svenskt, finskt och engelskt. Anpassning av moderna importord i finlandssvenskt talspråk. (Avhandling pro gradu.) Helsingfors: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet.
- Hakala, Hanna. 2005. Ersättningsord i finskan. [Blir trykt i rapport frå Moderne importord i 2005, redaktør Guðrún Kvaran.]
- Josephson, Olle. 2004. "ju". *Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan og alla andra språk i Sverige*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Kristiansen, Tore & Lars S. Vikør (red.). 2005 [under utgiving]. *Nordiske språkhaldningar. Ei meningsmåling*. (Moderne importord i språka i Norden.) Oslo: Novus.
- Lund, Jørn. 1986. Det sprogsociologiske klima i de nordiske lande. Kommentarer og påstande." I: *Språk i Norden 1986*, s. 17–30.
- Mickwitz, Åsa. 2005. Plattvändare, styrspak och fransk potatis. Ersättningsord i svenskan. [Blir trykt i rapport frå Moderne importord i 2005, redaktør Guðrún Kvaran.]
- Omdal, Helge. 2005 [under utgiving]. *Tilpassing av importord*. (Moderne importord i språka i Norden.) Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman. 2004. "Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord. (Moderne importord i språka i Norden II.) Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge. 2000. Språkleg klimavariasjon med anglo-amerikanske vinddrag. I: *Språk i Norden 2000*, s. 72–95.
- Sandøy, Helge. 2002. Moderne importord i Norden. I: *Språk i Norden 2002*, s. 73–100.
- Selback, Bente. 2005 [under utgiving]. *Omfanget av moderne importord i språka i Norden*. (Moderne importord i språka i Norden.) Oslo: Novus forlag.